

ABM-avtalen

The Treaty on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems (Anti-Ballistic Missile Treaty, ABM-avtalen) ble inngått mellom USA og Sovjetunionen 26. mai 1972. Den trådte i kraft 3. oktober samme år. Avtalen var virksom i 30 år. Den 13. juni 2002, etter å ha gitt de nødvendige 6 måneders forhåndsvarsel, trakk USA seg ensidig fra avtalen. Avtalen forbød landsdekkende antirakettforsvarssystemer mot interkontinentale ballistiske (strategiske) raketter.

Avtalen kunne ved første øyekast virke selvmotsigende fordi den *begrenset* mulighetene til å forsvare seg mot atomangrep. Men i virkeligheten var avtalen stabiliserende fordi den ga rom for gjengjeldelsesangrep dersom en av partene skulle angripe først: ABM-avtalen bygget på atomavskrekkingens dogme om at atomkrig kan unngås ved at partene ligger åpne for gjensidig utslettelse.

Ved å skape et forutsigbart strategisk klima har avtalen ryddet veien for andre avtaler om gjensidige, kontrollerte reduksjoner i strategiske atomvåpenarsenaler (eksempelvis SALT og START). ABM-avtalen har derfor blitt kalt "*alle rustningskontrollavtalers mor*", og den har vært et viktig fundament for kjernevåpennedrustning.

Amerikanske antirakettforsvarsplaner (se nedenfor og eget faktark) har satt avtalen under sterkt press, og 13. desember 2001 varslet George W. Bush russiske myndigheter om at USA trakk seg fra avtalen, og 6 måneder senere var avtalen historie.

ABM-avtalens innhold

Avtalen forbød antirakettforsvar som er landsdekkende, men den tillot at USA og Russland hver utplasserer ett begrenset forsvarssystem, enten omkring de respektive hovedsteder eller ved en utskytningsbase for interkontinentale raketter. (Den opprinnelige avtalen fra 1972 tillot to systemer på hver side. Dette ble i en protokoll til avtalen i 1974 redusert til ett på hver side). De tillatte systemene kunne bestå av landbaserte interseptorraketter, utskytningsenheter for disse, og radarer både for å styre interseptorrakettene og for å registrere angrepsraketter.

Hvert system kunne ha maksimalt 100 interseptorraketter og 100 utskytningsenheter. Radarsystemer for styring av interseptorrakettene måtte være plassert innen en sirkel med radius 150 km på det området som skal beskyttes. Radarer for tidlig varsling av innkommende raketter kunne kun plasseres langs grensen av det nasjonale territorium og skulle bare kunne "se" utover.

ABM-avtalen forbød videre mobile landbaserte antirakettsystemer samt utvikling, testing eller utplassering av systemer eller komponenter som er sjøbaserte, luftbaserte, eller rombaserte. Avtalen forbød også at antirakettforsvarssystemer eller komponenter overføres til, eller utplasseres i andre land. ABM-avtalen tillot regionale rakettforsvarssystemer (*Theater Missile Defense*, TMD), men for å hindre at et strategisk forsvarssystem ble utviklet under dekke av å være et TMD-system, forbød avtalen at slike ikke-strategiske systemer fikk kapasitet til å skyte ned strategiske raketter.

Det var med andre ord ikke mulig å etablere et landsdekkende antirakettforsvar under ABM-avtalen. For at et nasjonalt antirakettforsvarssystem (NMD, National Missile Defense) skal bygges måtte avtalen endres eller brytes. Det kan ha vært motivasjonen for at USA brøt avtalen i 2002. Avtalen tillot heller ikke radarer for tidlig varsling av raketangrep utenfor USA eller Russland.

ABM-avtalen under sterkt press

Sovjetunionen bygget sitt tillatte, regionale antirakettforsvarssystem omkring Moskva. Russland opererer fortsatt en oppdatert versjon av dette systemet, men dets effektivitet er usikker. Rapporter indikerer at atomstridshodene i interseptorrakettene nå er byttet ut med konvensjonelle sprenghoder. På midten av 1970-tallet konstruerte amerikanerne sitt system ved et område for atomvåpensiloer i Nord-Dakota. Systemet ble imidlertid tatt ned etter bare noen måneders drift.

ABM-avtalen hadde ubegrenset varighet, men dersom avtalepartene finner sin nasjonale suverenitet truet, har de rett til å trekke seg fra avtalen med seks måneders varsel og med en beskrivelse av de ekstraordinære hendelsene som gjør avtalebruddet nødvendig. Bush varslet at USA trakk seg 13. desember 2001, og 6 måneder senere, 13 juni 2002 var avtalen historie.

Fra amerikansk hold ble det hevdet at ABM-avtalen var foreldet og en overlevning fra den kalde krigens dager, og at USA trenger et nasjonalt antirakettforsvar for å møte nye rakettrusler. USAs forsvarsminister, Donald Rumsfeld, ønsket å gi et antirakettforsvar "topp prioritet", og ABM-avtalen må ikke få stå i veien for utviklingen av et slikt system. Han ble støttet av president Bush, som anså ABM-avtalen som irrelevant og som mener det er på tide at USA går sine egne veier, uten føringer fra bi- eller multilaterale rustningskontrollavtaler. Konservative amerikanske senatorer hevdet at ABM-avtalen ikke lenger hadde gyldighet fordi den ble inngått mellom USA og Sovjetunionen (og ikke med Russland).

Forbindelser til andre rustningskontrollavtaler

Avtalens artikkel XI krevde i klartekst at USA og Russland forhandlet om reduksjoner i sine strategiske atomvåpen. Da Russland endelig ratifiserte nedrustningsavtalen START II i april 2000, satte landet som betingelse at ABM-avtalen beholdes uforandret, og at USA ratifiserer tilleggsprotokoller til ABM-avtalen landet signerte i september 1997. Disse tilleggsprotokollene begrenser tillatte hastigheter for interseptorrakettene, og endrer samtidig ABM-avtalen fra å være en bilateral avtale til en fempartsavtale som også inkluderer Hviterussland, Kazakhstan og Ukraina. Det at ABM-avtalen nå ikke lenger er gjeldende kan få konsekvenser for andre avtaler. Den nyeste avtalen som er signert er SORT/Moskva-avtalen, som begrenser antall strategiske atomstridshoder i USA og Russland. Avtalen trådte i kraft 1 juni 2003 og utløper 31. desember 2012.

ABM-avtalen har vært viktig for å støtte opp under den strategiske balansen og dermed lagt grunnlaget for formaliserte og gjensidig forpliktende og kontrollerte atomvåpenreduksjoner. Avtalen har derfor vært viktig for både atomnedrustning og ikke-spredning. Dessuten, fordi forsvarssystemer vil være mer effektive mot et redusert gjengjeldelsesangrep enn mot et kalkulert angrep, kan utstrakte antirakettforsvar øke motivasjonen for førsteslagsangrep og således være destabiliserende.

Senest våren 2000 ble alle Ikke-spredningsavtalens medlemsland (inklusive USA og Russland) enige om at ABM-avtalen måtte "styrkes og bevares". Likevel har reaksjonene fra Russland og Kina etter at USA trakk seg fra avtalen vært mindre enn en kanskje skulle forvente. USA har hevdet at et antirakettforsvar ikke vil være rettet mot dem. John Rhineland, en av de som forhandlet frem ABM-avtalen mente at hvis avtalen opphørte ville det true Ikkespredningsavtalen og gi en verden uten noen form for effektiv lovgivning omkring atomvåpen. Det har også vært stor skepsis til amerikansk antirakettforsvar.

Referanser og videre lesning:

- Arkivside om ABM-avtalen for det amerikanske utenriksdepartement (med avtaletekst mm.): <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/abmpage.html>
- Tale av President George W. Bush, National Defense University, Washington, 1. mai, 2001; White House transcript. <http://www.acronym.org.uk/bush1.htm>
- Center for Nonproliferation Studies, "START II Ratification: There is More Than Meets the Eye". <http://cns.miis.edu/pubs/reports/start2.htm>
- Coalition to Reduce Nuclear Dangers, "Pushing the Limits: The Decision on National Missile Defense - Nuclear Arms Control and the ABM Treaty". <http://www.clw.org/coalition/nmdbook00abmtreaty.htm>
- Harold A. Feiveson (ed.), *The Nuclear Turing Point* (Washington D.C.: Brookings Institution Press, 1999).
- Morten Bremer Mærli, "Faktaark om amerikansk antirakettforsvar - US National Missile Defense (NMD)", januar 2001, www.legermotatomvapen.no
- Om AMB-avtalen. http://en.wikipedia.org/wiki/Anti-Ballistic_Missile_Treaty
-

Av Morten Bremer Mærli og Kirsten Osen, 1. juni 2001
Revidert 4. januar 2010 av Dordi Lea